

Credința religioasă în Arini

INVESTIGAȚIILE, PE TĂRĂMUL CONFESIONAL, LA COMUNITĂȚILE MAGHIARE DIN MOLDOVA

Interesul etnografiei maghiare pentru cultura maghiarilor din Moldova este relativ timpuriu¹, deși despre cercetările etnografice mai întemeiate putem vorbi doar începând de la finele sec. XIX, dintre care vor continua – cu unele întreruperi – la începutul sec. al XX-lea. În perioada între cele două războaie mondiale spectrul literaturii de specialitate reflectând cultura catolicilor maghiari moldoveni va fi lărgit cu diferite aspecte și genuri noi, cum sunt cele ale tradițiilor, ale folclorului literar, ale muzicii populare.² Relațiile politice și ideologice de după cel de al doilea război mondial din România au tăragănat posibilitățile de investigații pe tărâmul confesional. În perioada semnalată, cercetările Institutului Folcloric Clujean și-au putut asuma doar sarcini privind culegerile de folclor, mai apoi chiar și publicarea unor materiale din rodul acestor culegeri, însă în tezaurul arhivizat de ei întâlnim și date referitoare la religie.³

În anii 40 printre ceangăii moldoveni repatriați în Ungaria unii savanți unguri (lingviști, istoriografi, muzicologi, etnografi) au avut posibilitatea și au întreprins cercetări chiar în domeniul credinței și al religiozității populare. În a doua jumătate a sec. al XX-lea s-a restrâns și mai drastic cercul posibilităților de investigare științifică instituționalizată și de publicare în domeniul culturii moldovene.⁴ Datorită tocmai acestor împrejurări neprielnice o putem aprecia ca o activitate de acoperire a curenților culegerile întreprinse – chiar și în domeniul vieții confesionale a ceangăilor – de către unii culegători voluntari din perioada 1970–1990.⁵

Schimbarea de regim din 1989 a înlăturat marea majoritate a factorilor politico-ideologice care mai înainte au îngreunat activitățile de cercetare. În deceniile ce au decurs de atunci nu numai instituțiile de cercetare (catedre, societăți de etnografie), fundații (Fundația Teleki László), asociații (Asociația Lakatos Demeter, Universitatea Populară Ipolyi Arnold), dar și un număr însemnat de cercetători individuali au întreprins și întreprind și în prezent investigații în Moldova, atât pe teren, cât și în arhive.

DOMENIILE INVESTIGAȚIILOR PE TĂRĂMUL CONFESIONAL

Istoria religiei

Istoria bisericii romano-catolice din Moldova a fost sintetizată de mai mulți istoriografi, dintre cercetătorii maghiari remarcându-se Benda Kálmán, Domokos Pál Péter, Horváth Antal și Pozsony Ferenc. (Benda 1989; Domokos P. P. 1979; 1986; 2001; Horváth 1994; Pozsony 2005a. 58–94.). Aprecierile unanimă a cercetătorilor este că istoria catolicismului moldovean este strâns legată de relațiile politice dintre Voievodatul Moldovei (mai apoi: ale statului român) și cu Vatican. (Benda 1989; Domokos P. P. 1979; 1986; 2001; Horváth 1994; Pozsony 2005a. 58–94). Biserica în marea majoritate a comunităților ceangăiești era singura instituție organizată și stabilă și, chiar dacă azi nu este singură ca atare, și-a păstrat și în prezent caracterul acela de cea mai de seamă instituție integratoare.⁶

Mobilitatea socială care a urmat după schimbare de regim a cauzat unele modificări și în privința monopolului bisericii, semnul cel mai pregnant în această privință fiind apariția pluralismului religios, studiat de Pápai Virág és Peti Lehel.⁷ Cercetătorul Jakab Attila în studiul în care schițează perspectivele Episcopatului Romano-Catolic Ieșean (ale catolicismului în Moldova) ne atrage atenția cum că preoțimea catolică din Moldova, pentru salvagardarea coeziunii între națiune-religie trebuie să ducă o luptă pe două fronturi: pe de o parte: împotriva influenței religiei ortodoxe, – și să adăugăm: și împotriva celorlalte culte – pe de altă parte: împotriva bisericii romano-catolice de limbă maghiară.⁸

În privința cercetărilor de istorie a religiei referitoare la ceangăi trebuie să amintim că la plebanii, în arhivele confesionale și de stat marea majoritate a surselor (Historia Domus, matricole, etc.) ne stau la dispoziție pentru a fi

prospectate, studiate și analizate, ceea ce ne va lărgi și ne va nuanța și mai mult cunoștințele noastre actuale.⁹

Conducători religioși

În privința instituțiilor oficiale ale religiei (misiuni, filiale, parohii, biserici, mănăstiri, episcopii) au fost elaborate mai ales studii având caracterul de istoria religiei. Cercetările având această tematică au fost sintetizate bunăoară de Pozsony Ferenc în studiul intitulat *Egyházi élet a moldvai közösségekben* (Viața religioasă în comunitățile moldovenești) (Pozsony 2005a. 58–94.)¹⁰ Influențele religioase exercitate de instituțiile bisericești asupra religiozității cotidiene au fost studiate mai îndeaproape vizând două aspecte și anume: în privința statutului de preot¹¹ și a sferei de activitate a cantorului (sau a deacului).¹² Rolul cantorilor în diferite localități a fost studiat de către Tánzos Vilmos într-un studiu aparte.¹³ Mai recent au fost elaborate studii privind activitatea unor specialiști, conducători religioși laici (clarvăzători, oameni „sfînți”, „făcători de minuni”, etc.). Amintim două lucrări de seamă în această privință: Prezentarea făcută de Tánzos Vilmos a unui om „sfânt” din Valea Seacă și a celui din Nicorești, făcută de Ilyés Sándor. (Tánzos 2006b. 61–82.; Ilyés 2005a. 101–123.)

Despre „clarvăzătorii” din rândul catolicilor moldoveni, ai cultului de „vizionari” ne înștiințează Pozsony Ferenc,¹⁴ iar despre viziunile legate de apariția Mariei la Seuca Peti Lehel a elaborat un studiu de analiză. (Peti 2009. 119–136.) Culegerea de texte *Álmok és látomások a 20–21. századból* (Vise și viziuni în secolele XX–XXI) redactată de Keszeg Vilmos, Peti Lehel și Pócs Éva și editată în 2009, publică alte texte de vise și viziuni provenite din Moldova (Keszeg – Peti – Pócs 2009). În prefața lucrării autorii trec în revistă cele mai noi probleme și teorii de antropologie a religiei privind investigarea viziunii. (o. c. 7–49.)

Despre viziunile clarvăzătoarei din Lespezi, Jánó Ilona s-a editat un volum aparte. În postfața lucrării Pócs Éva așează clarvăzătoarea și viziunile sale în sistemul viziunilor populare moderne maghiare:¹⁵ mediul social și socio-cultural unde a funcționat Jánó Ilona, la fel și componentele de fond și cele psihice ale viziunilor sale sunt analizate de Peti Lehel (Peti 2008b. 534–552.). Tot de numele lui Peti Lehel se leagă relevarea și analiza activității „medicului-minune” de la Galbeni, Benedek Márton și cultul care a înconjurat persoana acestuia în timpul erei comuniste.¹⁶ Popularitatea temei de clarviziune indică faptul că cultul viziunii este o latură de seamă, bine documentată, amănunțit studiată a religiozității catolicilor moldoveni.

(continuare în numărul următor)

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

1 Petrás Incze János este cel care a publicat printre primii texte de folclor maghiar (începând din 1841–1844) din Moldova. Szabó T. Attila: „prima culegere de folclor care – neavând aproape nicio antecedentă – conține un număr important de balade populare și de melodii de tip baladă este a lui Petrás Incze.” In Kallós 1970. 6., 8. Publicarea operei lui Petrás Incze János se datorează lui Domokos Pál Péter. Domokos P. P. 1956. 7–8., 27.; 1979. 1297–1511.; Kriza 1988. 268.; Petrás 2004.

2 Vezi autorii menționați în Bibliografie, în primul rând pe Wichmann, Domokos P. P., Veress, Lükő etc. În privința importanței acestor cercetări vezi scrierile lui Szabó T. Attila. In Kallós 1970. 27–28.

3 Bocete, cântece religioase populare, balade, legende cu teme religioase, etc.

4 Pe drept vorbind a fost posibilă publicarea doar a câtorva – deși importante – opere etnografice având ca temă folclorul muzical: Jagamas – Faragó [1954]. Vezi încă: Jagamas 1977. 25–51.; Kallós 1970. 36.; Kós– Szentimrei – Nagy 1981.

5 Fără pretenția exhaustivității: Bosnyák 1980.; Csoma 2000.; Halász 1981.; Seres – Szabó 1991. etc.

6 Este în legătură cu cele afirmate privind orientarea bisericească a religiozității, la fel și fenomenul acela că în satele ceangăiești tradițiile religioase se află la baza sistemului de norme care reglementează cele mai importante structuri sociale: Vezi: Pozsony 2005a.; Peti 2005. 62., 66.

- 7 Autorii au demonstrat că datorită efectului migrației sociale atașamentul de biserică și de religie, interdicția schimbării religiei în prezent nu se mai consideră ca o normă absolută. Vezi: Pápai 2005. 193–213.; Peti 2008a. 385–410.; 2008c.
- 8 După opinia lui Jakab Attila, apropierea din orice direcție semnalată în oameni stârnește „sămțământul de pericol de a se distanța de biserica catolică.” Jakab 2006. 26.
- 9 Muzeologul de origine clejeană, Anton Coșa întreprinde cercetări de istorie etnografică.
- 10 Vezi și: Halász 1991. 545–553.; Tóth I. 1994. 26–29.
- 11 Funcțiile laice și religioase ale preotului au fost cercetate recent de Kinda István. Autorul a demonstrat că preotul dispunea în trecut și dispune și azi de unele strategii adecvate nu numai pe tărâmul controlului exercitării vieții religioase, dar și în privința asigurării ordinii lumești. După experiențele sale, „colectivitățile văd în preot »omul sfânt« al lui Dumnezeu”. Autorul face observația că mobilitatea socială ce caracterizează zilele noastre, răspândirea viziunii raționale a contribuit la apariția secularizării, la restrângerea ariei de influență a bisericii și la desacralizarea statutului de preot. Kinda 2003., 2005b. 28–32; 2006.; 2010. Vezi încă: Diaconescu 2005. 15.; Gazda 1991. 226.; Pozsony 2005a. 174–175. V. Benedek H. 1998. 12.
- 12 Rolul cantorilor în istoria civilizației din Moldova secolului al XVII-lea, de fapt, funcția lor de suplinitoare a preotului a fost cercetat pentru prima dată de Tóth István György. Tóth I. 1988. 141. V. Bárh 1990. 364; Gazda 1991. 225–227. Și cercetătorul Tánccos Vilmos subliniază într-o scriere apărută în 1996: „nu pare a fi o exagerare dacă afirmăm că maghiarii catolici din Moldova în decursul secolelor XVII–XVIII abia dacă au dispus de o religiozitate oficială.” Tánccos 1995b. 82–98.; 1996a. 195.
- 13 De ex. Erdély János și Andor János din Valea Seacă, luizicălugărenii Fikó Mihály și Csernik János. Erdély János era conducătorul local al organizației „Armata Sfintei Cruci”, moștenirea sa aflându-se în arhiva Muzeului Ceangăiesc din Zăbala. Tánccos 2006b. 74, 61–82.; 1997b. 160–161.
- 14 Acestea sunt următoarele: viziunile lui Jánó Ilona din Lespezi, viziunile despre iad ale clejeanei Hodorog Luca și ale unei femei din Valea Seacă, viziunile de la Șumuleu-Ciuc, viziunile colective legate de accidentul cu mașina al unui șofer fărăoan din 1987, viziunile referitoare la evenimentele politice din 1989, apariții generale și regulate ale chipului Mariei și câteva narațiuni-viziune care circulă în cercuri mai restrânse: Pozsony 1997c. 247–256. Despre viziunile legate de pelerinajul de la sărbătoarea Rusaliilor de la Șumuleu-Ciuc vezi încă: Peti 2007a. 99–116.; Mohay 2009.
- 15 Afirmă că specificul conștiinței de vizionar al lui Jánó Ilona constă în faptul că se consideră preot. Printre sarcinile sale se detașează rolul vizionarului pe tărâmul morții și preocupările sale cu exces de zel în privința cazurilor legate de decese. Pe baza capacității sale de a cuprinde cu vederea mari distanțe geografice și a altor însușiri de acest gen Pócs Éva o compară pe Jánó Ilona cu clarvăzătorii care au funcționat cândva pe teritorii celtice și germane. Pócs 2006. 235., 238–239, 246. Vezi și: Bosnyák 2000a.; Moldován 1985. 76–93.; 1993. 131–146. Cu privire la clarviziunile lui Jánó Ilona vezi încă comunicările lui: Peti Lehel (In Keszeg – Peti – Pócs 2009. 243–306.) și Mohay Tamás (același loc 307–314.), etc.
- 16 Variantele anterioare ale lucrării lui Peti 2003. 25–37.; 2005. 157–192. Jáki Sándor îl menționează pe Benedek Márton ca pe un martir: Jáki 1991. 656. Vezi încă: Pozsony 1994. 226–227. Despre activitatea medicului și a cultului ivit în jurul persoanei sale publica date unicate Bosnyák Sándor (1993a. 16–19.), Csoma Gergely (1993b. 101.) și Pozsony Ferenc (1994. 226–227.). În publicistica cu caracter etnografic sunt prezentați și alți „oameni sfinți”: Miklós Gyurkáné Szályka Rózsi, cântărețele de biserică de la Fărăoani, pustineanca Szócs Magdolna și alții. Vezi: Jáki 1991. 655–657.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRÁFIA

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In Hoppál Mihály – Barna Gábor (szerk.): *Magyar Néprajz*. VII. köt. *Népszokás. Néphit. Népi vallásosság*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 331–424.

BENEDEK H. Erika

1998 *Út az életbe. Világképelemzés csángó és székely közösségek születéshez fűződő hagyományai alapján*. Kolozsvár, Stúdium Könyvkiadó

BENDA Kálmán

1989 *Moldvai csángó-magyar okmánytár I–II*. Budapest, Magyarországi Kutató Intézet

BOSNYÁK Sándor

1980 *A moldvai magyarok hitvilága*. /Folklór Archivum, 12./ Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport

1993a Benedik doktor élete és halála. *Örökség* 1, 16–19.

2000a A léspedi látóleán, aki Isten csókját hordozza az arcán. *Kharón* IV, 1–2. sz. 62–90.

CSOMA Gergely

1993b Egy csángó legenda nyomában. In Halász Péter (szerk.): „*Megfog vala apóm szokor kezemtül...*” Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 101–107.

2000 *Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál.* Pomáz, Kráter

DIACONESCU, Marius

2005 A moldvai katolikusok identitáskrizise a politika és a historiográfiai mítoszok között. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban.* Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 9–20.

DOMOKOS Pál Péter

1979 „*Édes hazámnak akartam szolgálni...*” Budapest, Szent István Társulat

1986 A moldvai magyarság történeti számadatai. *Honismeret* XIV, 3. sz. 16–22.

FARAGÓ József – JAGAMAS János – SZEGŐ Júlia

1954 *Moldvai csángó népdalok és népballadák.* Budapest, Szépirodalmi Kiadó, Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó

GAZDA Klára

1991 Vallásos élet, vallásos nevelkedés Esztelneken. In S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I.* Veszprém, Veszprém Megyei Múzeum Igazgatósága, 159–177.

HALÁSZ Péter

1981 *Magyarfalu helynevei.* /Magyar Névtani Dolgozatok, 19./ Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége

1991 Egyházi jövedelmek a Román környéki csángó falvakban a századfordulón. In Halász Péter – Csoma Zsigmond et al. (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége.* Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 545–553.

HORVÁTH Antal

1994 *Strămoșii catolicilor din Moldova. Documente istorice, 1227–1702.* Sfântu Gheorghe, Trisedes Press

ILYÉS Sándor

2005a Magyarországi élmények román nyelven. Egy szitási napló tanulságai. In Jakab Albert Zsolt – Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Le nyomatok* 4. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság

JAGAMAS János

1977 Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez. In Szabó Csaba (szerk.): *Zenetudományi írások.* Bukarest, Kriterion, 25–51.

JAKAB Attila

2006 *Csángóság és katolicizmus. Az identitástudat változásai.* /Műhelytanulmány, 18./ Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

JÁKI Sándor Teodóz

1991 Csángóföldi hét igaz történet. In Halász Péter (szerk.): *Duna menti népek hagyományos műveltsége.* Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 655–659.

KALLÓS Zoltán

1970 *Balladák könyve.* Bukarest, Kriterion

KESZEG Vilmos – PETI Lehel – PÓCS Éva (szerk.)

2009 *Álmok és látomások a 20–21. századból.* Budapest, L'Harmattan – Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék

KINDA István

2003 „Hagyjatok el, me meghejjetlek en tiktokot”. A pap közösségi kontroll-szerepe. *Korunk* XIV, 9. sz. 51–57.

2005b A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. In Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban.* Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 21–56.

2006 A pap helye a lokális társadalom életében. In Diószegi László (szerk.): *A moldvai csángók.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 147–155.

2010 *Ellenőrzött közösségek. Szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban.* Marosvásárhely, Mentor Kiadó

KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő

1981 *Moldvai csángó népművészet.* Bukarest, Kriterion

KRIZA Ildikó

1988 A népballada-kutatás története. *Magyar Néprajz*. V. köt. *Népköltészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 267–277.

MOHAY Tamás

2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Budapest, L'Harmattan Kiadó

MOLDOVÁN Domokos

1985 „Ha megyek látomásba...” *Filmkultúra* XXI, 11. sz. 76–93.

1993 „Ha megyek látomásba...” In Halász Péter (szerk.): *„Meg fog vala apám szokcor kezemtül...”* Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 131–146.

PÁPAI Virág

2005 Egy neoprotestáns család Klézsén. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 193–213.

PETI Lehel

2003b Mítosz és mágia. A trunki orvos rózsailatú kútjának mítosza. *Korunk* XIV, 9. sz. 25–37.

2005a Vallási mozgalom a Bákó környéki falvakban. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 157–192.

2005c Szakrális térátélés és szimbolikus ellenőrzése egy csángó falu környezetében. *Korunk* XVI, 2. sz. 62–67.

2007a Ritualizált közösségi látomás: a moldvai csángók napba-nézése. *Székelgyűjtés* XI, 5. sz. 99–116.

2008a Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről. In Ilyés Sándor – Peti Lehel – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokális és transznacionális csángó életvilágok*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 385–410.

2008b A lélekmentő. Katasztrófaélmény és imitatio Christi egy csángó asszony látomásaiban. In Pócs Éva (szerk.): *Démonok, látók, szentek. / Tanulmányok a transzcendensről, VI./* Budapest, Balassi Kiadó, 534–552.

2009 Csángók a szőkefalvi Mária-jelenésen. *Székelgyűjtés* XIII, 3. sz. 118–136.

PETRÁS Incze János

2004 *Petrás Incze János tudósítása a moldvai magyarságról*. Bibliotheca Moldaviensis. Csíkszereda, Hargita Kiadó

POZSONY Ferenc

1997c Látomások a moldvai csángó falvakban. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 248–258.

2005a Egyházi élet a moldvai magyar közösségekben. In uő: *A moldvai csángó magyarok*. Budapest, Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet, 58–94.

PÓCS Éva

2006c Jánó Ilona és az újkori magyar látomások. In Kóka Rózália (közread.): *„Bétejesítem Isten akaratját...” A lézpedi szent leány látomásai*. Pécs – Budapest, Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, 230–251.

SERES Andras – SZABÓ Csaba

1991 *Csángómagyar daloskönyv (1972–1988)*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó

TÁNCZOS Vilmos

1995b „Deákok” (parasztkántorok) moldvai falvakban. *Erdélyi Múzeum* LVII, 3–4. sz. 82–98.

1996a Deákok moldvai magyar falvakban. In uő: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó – Korunk Baráti Társaság, 190–222.

1997b A moldvai magyarok búcsúvezetői. In Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II*. Veszprém – Budapest, Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, 148–167.

2006b Erdély János (1891–1983) bogdánfalvi szentember és népénekei. In Halász Péter – Domokos Mária (szerk.): *A népének, mint a hagyományos vallásgyakorlat egyik legfontosabb eleme*. Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 61–82.

TÓTH István György

1988 Diákok (licenciátusok) a moldvai csángó magyar művelődésben a XVII. században. In Zombori István (szerk.): *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században*. Szeged, Csongrád Megyei Múzeumok kiadása, 139–147.

1999 Csángó hétköznapok a 17. században. *Rubicon* X, 9–10. sz. 26–29.